

Nøkkelprensippene for særskilt tilrettelagt opplæring

Anbefalinger til myndighetene

Nøkkelprensipp for særskilt tilrettelagt opplæring

Anbefalinger til myndighetene

**Europeisk byrå for utvikling innen særskilt tilrettelagt
opplæring**

Dette dokumentet er et sammendrag av informasjon om praksis i forskjellige land hentet fra ulike publikasjoner som er utgitt av European Agency. Alle disse originaldokumentene finnes på European Agencys Internettside: www.european-agency.org.

Det er lov å bruke utdrag fra dokumentet så sant det henvises klart til kildene.

Denne rapporten er tilgjengelig i elektronisk format og på andre språk, slik at informasjonen skal være lett tilgjengelig.

Elektroniske versjoner av denne rapporten er tilgjengelige på Internett siden til European Agency: www.european-agency.org.

Dette dokumentet er utarbeidet av:

Lucie Bauer, European Agency Representative Board Member, Østerrike

Gudni Olgeirsson, European Agency Representative Board Member, Island

Filomena Pereira, European Agency Representative Board Member, Portugal

Christine Pluhar, European Agency Representative Board Member, Tyskland

Phil Snell, European Agency Representative Board Member, Storbritannia

Redaktør: Amanda Watkins, prosjektleder i European Agency for Development in Special Needs Education.

Forsidebildet er laget av Daniela Demeterová fra Den tsjekkiske republikk.

ISBN: 87-91350-77-8 (elektronisk versjon)

ISBN: 87-91350-63-8 (papirutgave)

2003

European Agency for Development in Special Needs Education

Sekretariatet:

Østre Stationsvej 33

DK-5000 Odense C

Danmark

Tlf: +45 64 41 00 20

Faks: +45 64 41 23 03

E-post:

secretariat@european-agency.org

Kontoret i Brussel:

3, Avenue Palmerston

BE-1000 Brussel

Belgia

Tlf: +32 2 280 33 59

Faks: +32 2 280 17 88

E-post: brussels.office@european-agency.org

INNHOLD

<u>KAPITTEL 2: NØKKELPRINSIPPER.....</u>	<u>6</u>
<i><u>Lover og retningslinjer som støtter inkludering.....</u></i>	<i><u>6</u></i>
<i><u>Finansieringsmodeller som fremmer inkludering.....</u></i>	<i><u>7</u></i>
<i><u>Effektive former for oppfølging, evaluering og ansvarlighet.....</u></i>	<i><u>8</u></i>
<i><u>Fokus på økt tilgang og bedre muligheter.....</u></i>	<i><u>8</u></i>
<i><u>Videre utvikling av retningslinjer.....</u></i>	<i><u>9</u></i>
<u>KAPITTEL 3: POLITISKE RESULTATER PÅ TEMATISKE OMRÅDER.....</u>	<u>11</u>
<i><u>Inkludering i Europa.....</u></i>	<i><u>11</u></i>
<i><u>Finansiering.....</u></i>	<i><u>12</u></i>
<i><u>Klasseromspraksis.....</u></i>	<i><u>13</u></i>
<u>KAPITTEL 4: OM EUROPEAN AGENCY.....</u>	<u>17</u>
<u>KAPITTEL 5: REFERANSER OG KILDER.....</u>	<u>19</u>
<u>KAPITTEL 6: NÆRMERE INFORMASJON.....</u>	<u>21</u>

KAPITTEL 1: INNLEDNING

Dette dokumentet anbefaler effektive retningslinjer for særskilt tilrettelagt opplæring (STO) og inkludering av elever med særskilte opplæringsbehov i den vanlige skolen. Dokumentet er utarbeidet av utdanningsmyndigheter over hele Europa, og inneholder et sammendrag av anbefalinger fra arbeidet som er utført av European Agency for Development in Special Needs Education (for nærmere informasjon om European Agencys arbeidsområder, se kapittel 4).

Dette tematiske arbeidet er gjennomført på grunnlag av omfattende prosjekter som vanligvis har omfattet alle medlemslandene i European Agency¹. Prosjektene ble valgt ut av medlemslandene for å gjenspeile deres interesseområder. Det ble brukt en rekke metoder i forbindelse med prosjektene (spørreskjemaer, oversikt over landenes litteratur og utveksling av erfaringer ansikt til ansikt med landenes eksperter), som ga en mengde resultater (papirdokumenter, elektroniske rapporter og ressurser). I kapittel 5 – Referanser og kilder – finner du en fullstendig liste over temaene som er omhandlet i denne rapporten.

Alle de europeiske landene oppfatter inkluderende opplæring – eller som det heter i Luxembourg-charteret (1996): *En skole for alle* – som en viktig faktor for å kunne tilby mennesker med særskilte behov like muligheter på alle områder av livet (utdanning, yrkesopplæring, arbeidsliv og sosialt liv). Inkluderende opplæring krever et fleksibelt utdanningssystem som tar hensyn til de mange ulike og ofte svært sammensatte behovene til hver enkelt elev.

Hvert tematisk prosjekt setter fokus på ulike aspekter ved inkluderende opplæring som gir alle elever full og likeverdig tilgang til utdanning i lokalsamfunnet. Det er imidlertid viktig å

---

¹ I begynnelsen av 2003 var følgende land medlemmer i European Agency: Belgia (de flamsk- og fransktalende delene), Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Island, Italia, Luxembourg, Nederland, Norge, Portugal, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland, Østerrike. Estland, Latvia, Litauen og Tsjekkia deltok som observatører.

merke seg at praksis når det gjelder inkludering er forskjellig i de ulike landene. Definisjonene av hvilke elever som har behov for STO i obligatorisk utdanning varierer sterkt fra land til land – fra mindre enn 1 % i enkelte land til mer enn 10 % i andre. Bruken av STO i spesialskoler og -klasser varierer også svært mye, og enkelte land plasserer færre enn 1 % av alle elever i separate skoler og klasser, mens andre oppgir en andel på mer enn 4 %. Disse variasjonene gjenspeiler heller forskjeller i finansieringsmetoder og -systemer enn ulikheter i hvor ofte særskilte opplæringsbehov forekommer i Europa.

Selv om inkluderingspraksisen varierer fra land til land, har det vært mulig å fastslå **nøkkelprinsipper** innen inkludering, og gi anbefalinger på grunnlag av European Agencys tematiske prosjekter. Disse prinsippene og anbefalingene er beskrevet i kapittel 2 og 3.

KAPITTEL 2: NØKKELPRINSIPPER

Faktorene som omhandles i dette kapittelet gjenspeiler universelle retningslinjer i forbindelse med særskilt tilrettelagt opplæring, som i følge undersøkelser utført av European Agency synes å virke positivt på inkluderingsprosessen.

Love og retningslinjer som støtter inkludering

Landenes *lovverk for utdanning* bør ha inkludering som et klart fastsatt mål. Lovverket bør sørge for et utdanningstilbud som fremmer utvikling og prosessorientert arbeid mot inkludering. Særlig bør det utvikles ett overordnet lovverk for alle obligatoriske skolesektorer.

Myndighetene bør ha klart fastsatte og kommuniserte retningslinjer for inkluderende opplæring. Når det gjelder iverksetting av inkluderende opplæring, bør myndighetene gjøre det klart for alle som er involvert i opplæringen hva målene er.

Utdanningspolitikken bør:

- imøtekomme behovene til alle elever som trenger STO når det gjelder planlegging, finansiering, utforming, iverksetting og evaluering av alle utdanningsstrategier.
- være tuftet på ideen om å fremme inkludering og imøtekomme enkeltelevs behov innen alle utdanningssektorer.
- være fleksibel nok til å dekke behov på lokalt nivå.
- sørge for trinnvis utvikling av inkluderingsprosessen. På kort sikt bør det lages en egen, gjenkjennelig handlingsplan eller strategi for de generelle retningslinjene, og på mellomlang sikt bør inkludering bli en del av disse. På lang sikt bør inkludering bli en naturlig del av alle retningslinjer og strategier for opplæring.
- gå over flere trinn, være sektorovergripende, og aktivt oppmuntre til samarbeid på tvers av sektorene. På nasjonalt og lokalt nivå bør beslutningstakere fra utdannings-, helse- og sosialsektorene samarbeide for å

---

utvikle retningslinjer og planer som kan forenkle og aktivt støtte en tverrfaglig tilnærming i førskolesektoren, i den obligatoriske skolen, i overgangsfasen fra skole til arbeidsliv samt i opplæringen etter den obligatoriske skolen, spesielt innen høyere utdanning.

- ta i betraktning retningslinjer og initiativer på internasjonalt nivå, spesielt i Europa, når det gjelder utformingen av nasjonale retningslinjer. Dette vil føre til at elever med behov for STO får enklere tilgang til alle ressurser og bedre muligheter gjennom informasjon om EU-programmer (f.eks. SOCRATES og LEONARDO).

Lederskap er svært viktig for å få satt retningslinjene ut i livet. På lik linje med rektorer har regjeringen, beslutningstakere i kommunene, skoledistriktene eller skolegrupperingene en viktig oppgave med å tilpasse og sette politikken ut i praksis. Arbeidet deres bør støttes aktivt ved hjelp av klart utformede retningslinjer som virkelig kan være til hjelp i lederrollen.

Finansieringsmodeller som fremmer inkludering

Finansiering av særskilt tilrettelagt opplæring er en av de viktigste faktorene for inkludering. Hvis midlene ikke fordeles på en måte som fremmer politikken som er fastsatt i retningslinjene, er det urealistisk å gjennomføre inkludering i praksis. Nedenfor tar vi for oss effektive finansieringsmetoder som fremmer inkludering:

- Desentralisert finansiering som gjør lokale organisasjoner i stand til å støtte en effektiv inkluderingspraksis. En desentralisert modell er ofte mer kostnadseffektiv og bedre tilpasset lokalbefolkningens behov.
- Økonomisk fleksibilitet i henhold til skolens individuelle behov og krav innenfor nasjonale rammebetingelser.

Formålstjenlige og fleksible støtteordninger for lærere som arbeider med STO-elever bør være et mål for og resultat av gitte retningslinjer. Tilgang på støtte fra spesiallærere er avgjørende, ettersom man ikke kan gå ut fra at alle

klasselærere har tilstrekkelig kunnskap og ekspertise til å imøtekomme hvert særskilt behov. Myndighetene må legge til rette for at lærernes støtteordninger skal være mangfoldige og tilpasset individuelle behov på lokalt nivå.

Ingen eller begrenset tilgang til visse fasiliteter og tilbud kan faktisk hindre inkludering og like muligheter for elever med behov for STO.

Spesialskolenes rolle må vurderes ettersom vi ser en tendens til at europeiske spesialskoler omdannes til ressursentre. En slik utvikling har stor betydning for myndighetene når det gjelder kort- og langsiktig planlegging av alle typer ressurser og tilbud.

Effektive former for oppfølging, evaluering og ansvarlighet

Tilbudene må følges opp og evalueres for at elever med behov for STO skal få positivt utbytte av dem. For å få til samarbeid mellom skoler, lokale myndigheter og foreldre, må ordningen følge klare retningslinjer, slik at det ikke hersker noen tvil om hvem som har ansvaret for de særskilte tjenestene, spesielt i desentraliserte systemer. Uavhengig evaluering av kvaliteten på opplæringen for elever med STO bør derfor være en integrert del av enhver form for oppfølging, evaluering og ansvarlighet.

Fokus på økt tilgang og bedre muligheter

Retningslinjene for inkluderende opplæring er utviklet for å gi alle STO-elever økt tilgang og bedre muligheter, slik at de skal få utvikle sitt potensial. Retningslinjene nedenfor er utarbeidet for å gjøre denne prosessen betydelig enklere:

- Foreldrene bør være likestilte partnere i barnas opplæringsprosess. De bør få tilgang til informasjon og førstehåndserfaringer med ulike typer utdanningstilbud, slik at de kan foreta veloverveide valg.
- Oppmuntre lokale organisasjoner og skoler til å

overvinne vansker i forbindelse med opplæring og vurdering som er til hinder for inkludering. Medisinske vurderinger av opplæringsbehov som tar i bruk definisjonen "funksjonshemming" bør erstattes av en mer omfattende, utdanningsrettet vurdering som letter inkludering. En måte å få til dette på, er å utvikle et individuelt opplæringsprogram (IOP).

- Fremme positive holdninger til opplæring. Foreldrenes og lærernes holdninger til opplæring for elever med behov for STO ser stort sett ut til å avhenge av personlige erfaringer. Disse holdningsmessige faktorene må legges til grunn for retningslinjene i opplæringen, og man bør utvikle strategier og ressurser i tråd med dette.
- Oppmuntre alle lærere til å vise ansvar for alle elever, uansett hvilke behov elevene måtte ha. Dette er en viktig faktor for å fremme inkludering, og burde være en integrert del av retningslinjene. Det er svært viktig at alle lærere får den kunnskapen og kompetansen som er nødvendig for at de skal kunne møte denne utfordringen.
- Legge til rette for varierte og fleksible utdanningsmuligheter for lærere og annet skolepersonale. Det er uhyre viktig at lærere i vanlige skoler har tilstrekkelig kompetanse til å imøtekomme elevenes ulike behov.
- Utnytte potensialet som ligger i IKT (informasjons- og kommunikasjonsteknologi) for å redusere forskjeller og støtte inkludering i opplæringen ved å imøtekomme elevenes individuelle behov. Retningslinjene bør fokusere på å fremme bruken av formålstjenlig IKT som et verktøy til å øke tilgangen til læreplanen og oppnå læreplanens mål.
- Støtte overgangen fra skole til arbeidsliv gjennom et entydig lovverk og politiske mål som legger til rette for direkte engasjement og nært samarbeid med eleven, elevens familie, skolen, arbeidsmarkedet og alle involverte parter.

Videre utvikling av retningslinjer

European Agency's tematiske arbeid har kartlagt en rekke

viktige nøkkelområder innen inkluderende opplæring:

- *Motsetningene* mellom skolens behov for å oppnå bedre akademiske resultater og STO-elevenes rolle øker. Dette er og vil fremdeles være et viktig tema fremover. STO-elevenes prestasjoner i betydningen tilført verdi må vurderes nøye.
- Det må utvikles systematiske *oppfølgings- og evalueringsprosedyrer*. Ansvar for det gjelder oppfølging og evaluering er i det hele tatt viktig ved STO, enten det dreier seg om inkluderende skoler eller separate spesialskoler.
- Fleksible *rammebetingelser for tilbud* som støtter inkluderende praksis må gjelde for alle utdanningssektorer. Inkludering av elever med særskilte opplæringsbehov er like viktig på ungdomsskolen, i overgangen fra skole til arbeidsliv, i videregående skole og voksenopplæring som på før- og barneskolen.
- En reell *forpliktelse* til å fremme inkludering i de ulike land, vil vise seg ved at færre elever blir gitt atskilte (segregerte) tilbud.

Myndighetene kan komme til å måtte vurdere disse faktorene nøye når de skal utvikle retningslinjer for opplæring på nasjonalt og lokalt nivå.

KAPITTEL 3: POLITISKE RESULTATER PÅ TEMATISKE OMRÅDER

Dette kapittelet tar for seg noen av de viktigste resultatene av European Agency's tematiske arbeid. Disse resultatene ligger til grunn for nøkkelprinsippene som er beskrevet i kapittel 2. Opplysningene er hentet fra alle undersøkelsene til European Agency (se kapittel 4 – Referanser og kilder) i forbindelse med tre områder innen STO: Inkludering, finansiering og klasseromspraksis.

Inkludering i Europa

Alle europeiske land har allerede iverksatt eller er i ferd med å iverksette retningslinjer for økt inkludering innen opplæringen. Det finnes en rekke tendenser når det gjelder særskilte opplæringstilbud i Europa.

Vi ser en tendens til at spesialskoler omdannes til kompetansesentre, spesielt i land som har mange elever i separate spesialskoler. Generelt sett har disse ressursentrene følgende oppgaver:

- Tilby lærerne utdanning og profesjonell utvikling
- Utvikle og spre opplæringsmateriell og metoder
- Være til støtte for foreldre og vanlige skoler
- Tilby korttids- eller deltidshjelp til individuelle lærere
- Støtte opp om overgangen til arbeidslivet

Samarbeid mellom spesialskoler og vanlige skoler er avgjørende for å kunne effektivisere ressursentrenes arbeid.

Når det gjelder evaluering av elever med særskilte opplæringsbehov, er det åpenbart at definisjoner og kategoriseringer av særskilte behov varierer fra land til land. Enkelte land deler særskilte behov inn i bare én eller to kategorier, mens andre opererer med mer enn 10 typer i den obligatoriske skolen.

De fleste land bruker individuelle opplæringsprogrammer (IOP)

for STO-elever i den obligatoriske skolen. Dette dokumentet inneholder opplysninger om hvordan den vanlige læreplanen bør følges, nødvendige tilleggsressurser, mål og evaluering av læremetodene.

Selv om det viser seg at foreldre stort sett har positive holdninger til inkludering, avhenger disse holdningene av personlige erfaringer. Land som tilbyr spesialtilbud og støtte til opplæring kun i spesialskoler og ikke i vanlige skoler, har sjelden positive erfaringer med inkludering. I land som tilbyr spesialressurser og -tjenester i den vanlige skolen, utvikler foreldrene positive holdninger til inkludering.

I land som har en sterk spesialskole-sektor, ønsker foreldrene større grad av inkludering. Dersom inkludering er vanlig praksis, er foreldrene positive til inkludering, mens de (og noen ganger elevene selv) i enkelte tilfeller foretrekker særskilt tilrettelagt opplæring i et segregert opplæringsmiljø når det blir snakk om alvorligere særskilte behov. Grunnen til dette er en oppfatning av at spesialskoler har flere ressurser, større kunnskaper og bedre kompetanse enn vanlige skoler på slike spesialområder.

Finansiering

Det varierer hvilke finansieringsmodeller for STO landene bruker, men det finnes to hovedmodeller:

- En sentralisert modell hvor finansieringen bestemmes på nasjonalt nivå – direkte inntaksfinansiering (input-funding) for spesialskoler eller modeller hvor pengene følger eleven er eksempler på sentraliserte metoder.
- Et desentralisert system hvor regionen eller kommunen har hovedansvaret for organiseringen av de særskilte opplæringsressursene og -tjenestene.

I land som har sentralisert, direkte inntaksbasert finansiering for spesialskoler, er foreldre, lærere og andre aktører på utdanningsområdet stort sett kritiske til systemet og til de strategiske vurderingene som gjøres, noe som kan føre til

reduisert inkludering, større grad av stigmatisering og økte kostnader. Finansieringen kan bli et tema som ikke har med opplæring i seg selv å gjøre, hvor det i stedet fokuseres på f.eks. rettssaker og medisinsk diagnose. Disse landene har en relativt høy prosentandel STO-elever på separate spesialskoler.

Modeller hvor pengene følger eleven (midlene bevilges til enkeltelever for å imøtekomme behovene deres) ser også ut til å ha ulemper. I praksis må det ligge helt klare kriterier til grunn dersom finansieringen skal knyttes til elever. Hvis dette ikke er tilfelle, kan heller ikke elevrelaterte budsjetter imøtekomme de individuelle behovene. Generelt virker det mest fornuftig at budsjettene brukes til å forbedre tilbudet for hele skolen og alle STO-elevene ved å heller skape et inkluderende miljø enn å la midlene følge én bestemt elev.

Land med et sterkt desentralisert finansieringssystem melder stort sett om positive resultater. Disse systemene kjennetegnes av at budsjettene for særskilt tilrettelagt opplæring delegeres fra sentralt til regionalt nivå (kommuner, distrikter, skolegrupperinger) hvor det besluttes hvordan pengene skal brukes og hvilke elever som skal nyte godt av spesialtilbud. Land med slike finansieringsmodeller melder om svært få negative bivirkninger, og er vanligvis fornøyd med finansieringssystemet. Systemer hvor kommunene avgjør på grunnlag av informasjon fra skolenes støttetjenester og rådgivningssentre, og hvor bevilgning av ekstra midler til separate miljøer direkte påvirker størrelsen på budsjettene i vanlige skoler, ser ut til å være svært effektive for å oppnå inkludering.

Institusjoner som skal fordele STO-budsjetter anbefales først og fremst å bruke uavhengig STO-ekspertise, og dernest sørge for tilstrekkelig kapasitet og ressurser for å kunne iverksette og opprettholde særskilte strategier og tjenester.

Klasseromspraksis

Det tematiske arbeidet fra European Agency viser at det virkelig

finnes inkluderende klasseromspraksis i Europa, og at effektiv opplæring av STO-elever er positivt for alle elever.

Atferd og sosiale og/eller emosjonelle problemer ser ut til å være den største utfordringen som er knyttet til inkludering av STO-elever i den vanlige skolen. Mer generelt er det håndteringen av elevenes mange forskjellige behov som er den største utfordringen.

Det er fem opplæringsmetoder som har vist seg å være effektive for å oppnå inkluderende opplæring:

- *Samarbeidsorientert opplæring* – lærerne samarbeider med andre lærere (en spesiallærer eller kollega), rektoren og andre fagpersoner.
- *Samarbeidsorientert læring* – elever (som befinner seg på forskjellige ferdighetsnivåer) som hjelper hverandre nyter godt av å lære sammen.
- *Problemløsning i fellesskap* – lærerne fastsetter klare klasseregler og grenser i samarbeid med elevene, og gir ros/ris når det virker naturlig. Denne metoden har vist seg å være svært effektiv for å redusere forstyrrelser i timene, både i hyppighet og intensitet.
- *Heterogen gruppering* – grupper med elever på forskjellig ferdighetsnivå og en mer differensiert læring er nødvendig for å kunne håndtere elevforskjellene i klasserommet.
- *Effektiv opplæring og individuell planlegging* – alle elever, inkludert de med særskilte opplæringsbehov, får større utbytte av mer systematisk oppfølging, kontroll, planlegging og evaluering av arbeidet. Læreplanen kan tilpasses behovene deres, og ekstra støtteordninger kan introduseres effektivt ved hjelp av et individuelt opplæringsprogram (IOP) som passer inn i den vanlige læreplanen.

Det finnes ulike faktorer både på lærer- og skolenivå som har innvirkning på klasseromspraksis, og som er med på å avgjøre om inkluderingen skal bli vellykket eller ikke. Faktorer på

---

lærernivå:

- Inkludering beror i stor grad på lærerens holdninger til STO-elever, deres syn på forskjeller i klasserommet og viljen til å gjøre noe positivt og hensiktsmessig ut av disse forskjellene.
- Lærerne har hovedansvaret for å hjelpe STO-elever ved å skaffe tilleggspersonale eller andre ressurser i nært samarbeid med alle involverte parter.
- Lærerne spiller en viktig rolle for å skape et godt miljø i klassen. Gode relasjoner mellom elevene er avgjørende for å få til vellykket inkludering av STO-elever.

Faktorer på skolenivå:

- Skolens organisasjonsstruktur avgjør hvor store og hvilke ressurser lærerne kan bruke i opplæringen av STO-elever. Støtteordningene kan komme fra skolen eller i form av andre eksterne støttetjenester og samarbeidsforbindelser.
- Noen ganger krever enkelte elever med særskilte opplæringsbehov ekstra oppmerksomhet, og en viss bruk av spesialopplegg kan gjøre det mulig å ta vare på disse elevene i det vanlige klasserommet. Det er viktig at disse ordningene har en naturlig og fleksibel karakter og ikke bare brukes til fordel for enkeltelever med særskilte behov, men for alle elevene i klasserommet når det er nødvendig.
- Skolens evne til å samarbeide for å imøtekomme særskilte opplæringsbehov kan ofte være avgjørende for å oppnå vellykket inkludering i vanlige læremiljøer.
- Rektors lederegenskaper er en avgjørende faktor for inkluderende opplæring. Rektor er ofte den nøkkelpersonen som kan gjennomføre endringer i skolen til fordel for inkludering. Slike endringer krever utvikling av strategier, organisering av gruppeopplæring og fokusering på skolens nøkkeltemaer.
- Hvor fritt skolen og rektor står når det gjelder bruk av økonomiske ressurser for å støtte sine egne avgjørelser, er et viktig punkt i utviklingen av inkluderende praksis.

Foreldrenes rolle er avgjørende for en vellykket inkludering. De bør ikke bare ses på som "klienter" i opplæring, men også som "deltakere". I samarbeid med skolen, eksterne organer og andre fagpersoner bør foreldrene ha mye å si, og de bør få ta del i planlegging, gjennomføring og evaluering av strukturen og innholdet i barnets opplæringsprosess, inkludert utviklingen av barnets individuelle opplæringsprogram.

KAPITTEL 4: OM EUROPEAN AGENCY

European Agency for Development in Special Needs Education er en uavhengig, selvstyrt, europeisk organisasjon som er opprettet av utdanningsdepartementene i medlemslandene, og skal fungere som en samarbeidsplattform på området særskilt tilrettelagt opplæring (STO).

European Agency får økonomisk og politisk støtte fra utdanningsdepartementene i medlemslandene Belgia (de flamsk- og fransktalende delene), Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Island, Italia, Luxembourg, Nederland, Norge, Portugal, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland og Østerrike. Estland, Latvia, Litauen og Tsjekkia deltar som observatører.

European Agency bidrar aktivt til å ivareta samarbeid og gode relasjoner med andre viktige europeiske og internasjonale organer på området utdanning og særskilt tilrettelagt opplæring (f.eks. Europakommisjonen og tilhørende instanser, OECD, UNESCO, Det europeiske skolenettet og Nordisk Råd). Gjennom dette samarbeidet kan European Agency veilede sine brukere til relevante instanser som kan skaffe informasjon og ekspertise European Agency selv ikke nødvendigvis kan bidra med.

I alle aspekter av sitt arbeid følger European Agency viktige, internasjonale erklæringer og avtaler om særskilt tilrettelagt opplæring, slik som FNs standardregler for like muligheter for mennesker med funksjonshemninger (1993), Salamanca-erklæringen (1994), Luxembourg-charteret (1996), Europaparlamentets resolusjon om like rettigheter for mennesker med funksjonshemninger (2001) og Det europeiske forumet for funksjonshemmedes Madrid-deklarasjon – Ikke-diskriminering og positive handlingsresultater i sosial inkludering (2002).

European Agency bidrar til debatter om forbedring av utdanningspolitikk, -praksis og -tilbud for elever med særskilte opplæringsbehov og familiene deres. Arbeidet berører temaer som like muligheter, lik tilgang og inkluderende opplæring, og

har som mål å sørge for førsteklasses opplæring av elever med særskilte opplæringsbehov, i tillegg til å kartlegge forskjellene mellom de ulike landenes politikk, praksis og rammebetingelser.

European Agencys målgrupper er myndigheter, eksperter og fagpersoner som har innflytelse på politikk og praksis innen særskilt tilrettelagt opplæring på lokalt og nasjonalt nivå i Europa. I tillegg til å utvikle informasjon på europeisk nivå, fremmer European Agency faglig utvikling gjennom direkte utveksling av informasjon og erfaringer.

Ytterligere informasjon om European Agencys arbeid finner du på: www.european-agency.org

KAPITTEL 5: REFERANSER OG KILDER

Europakommisjonen, DGXXII (1996): **Luxembourg-charteret**, Brussel, Belgia

Det europeiske forumet for funksjonshemmedes (2002) **Madrid-deklarasjon: Ikke-diskriminering og positive handlingsresultater i sosial inkludering**. Brussel, Belgia

Europaparlamentet: Resolusjon om kommunikasjon fra Kommisjonen til Rådet, Europaparlamentet, Den økonomiske og sosiale komité og Regionskomiteen – **Mot et Europa uten grenser for mennesker med funksjonshemninger**, vedtatt 4. mars 2001 (COM (2000) 284 – C5-0632/2000-2000/2296 (COS))

De forente nasjoner: **Standardregler for like muligheter for mennesker med funksjonshemninger**, vedtatt av Generalforsamling 48/96 20. desember 1993.

UNESCO (1994): **Verdenskonferansen om særskilte opplæringsbehov: Tilgang og kvalitet**. Salamanca: UNESCO.

Opplysningene som ligger til grunn for dette dokumentet er hentet fra følgende publikasjoner fra European Agency:

European Agency for Development in Special Needs Education, Red. Meijer, C.J.W. (1998) **Integrasjon i Europa: Tendenser i 14 europeiske land**, Middelfart, Danmark

European Agency for Development in Special Needs Education. Red. Meijer, C.J.W. (1999) **Finansiering av særskilt tilrettelagt opplæring: En studie av forholdet mellom STO-finansiering og integrering i 17 land**. Middelfart, Danmark

European Agency for Development in Special Needs Education. Red: Meijer, C.J.W. (2003) **Inkluderende opplæring og klasseromspraksis**. Middelfart, Danmark

European Agency for Development in Special Needs Education. Red. Soriano, V. (1998) **Lærerstøtte: Støtteordninger for lærere som arbeider med særskilte opplæringsbehov i vanlige skoler.** Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Red. Soriano, V. (2002) **Overgang fra skole til arbeidsliv: De viktigste problemstillingene og mulighetene studenter med særskilte behov i 16 europeiske land står overfor.**Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Red. Watkins, A. (2001) **Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) i særskilt tilrettelagt opplæring (SNE).** Middelfart, Danmark.

KAPITTEL 6: NÆRMERE INFORMASJON

Du finner kontaktdetaljer om de politiske representantene fra European Agencys medlemsland i delen "Representative Board Member" på European Agencys Internettssider:

www.european-agency.org

Fullstendige elektroniske versjoner og utdrag på forskjellige språk samt bakgrunnsmateriell for dette dokumentet finner du i publikasjonsdelen på European Agencys Internettsside:

www.european-agency.org

Du kan skrive ut alle disse dokumentene gratis på:

secretariat@european-agency.org

Nærmere informasjon om politikk og praksis i overgangen fra skole til arbeidsliv finner du i databasen om overgang:

www.european-agency.org/transit/index.html

På Internettssiden til European Agency finnes det også et separat dokument som omhandler overgangen fra skole til arbeidsliv.

Nærmere informasjon om retningslinjer og praksis på området IKT i STO finnes i databasen IKT i STO:

www.european-agency.org/ict_sen_db/index.html

En utredning om fremtidig IKT i STO er tilgjengelig på Internettssiden til European Agency.

Mer detaljert informasjon om klasseromspraksis og inkludering finner du i databasen om overgang: www.european-agency.org/IECP.html

I 2003 publiserte European Agency egne retningslinjer i forbindelse med klasseromspraksis. Dette dokumentet blir gjort tilgjengelig på Internettssiden til European Agency.

Nøkkelpinsipper for særskilt tilrettelagt opplæring – Anbefalinger til myndighetene er et dokument som er utarbeidet av utdanningsmyndigheter og rettet mot andre myndigheter. Det har som mål å legge klart og konsist vekt på sentrale sider ved særskilt tilrettelagt opplæring som ser ut til å være effektive for inkluderingen av elever med særskilte behov i ordinær opplæring.

Nøkkelprikkene ved inkluderende strategier som er fremhevet i dette dokumentet er basert på erfaring. Denne syntesen av strategier har sitt utspring i det tematiske arbeidet som pågår ved European Agency for Development in Special Needs Education, og dekker en rekke tematiske områder: støtteordninger, økonomi, lærerstøtte, tidlig intervensjon, IKT, overgang fra skole til arbeidsliv og klasseromspraksis.

Denne utgivelsen har som mål å støtte utviklingsprosessen for inkluderende opplæring ved å gi de som har ansvar for utarbeidelse og iverksetting av strategier for særskilt tilrettelagt opplæring anbefalinger som er spesifikt relevante for deres arbeid.

